FILOLOGIJA 81, Zagreb 2023.

DOI https://dx.doi.org/10.21857/yrvgqt3429
UDK 811.163.42'28(497.529Saborsko)
Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 23. X. 2023.
Prihvaćen za tisak 22. I. 2024.

Mirjana Crnić Novosel
Institut za hrvatski jezik
Republike Austrije 16, 10000 Zagreb
mcrnic@ihjj.hr

Marina Marinković
Odsjek za kroatistiku
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka
m.marinkovic@uniri.hr

GOVOR SABORSKOGA U KONTEKSTU SUSJEDNIH ŠTOKAVSKIH IKAVSKIH GOVORA

U ovome se radu predstavljaju rezultati novijega dijalektološkog istraživanja na području Saborskoga kao novoštokavskoga ikavskog punkta. Kao i u nekim govorima u širem susjedstvu, i govorni tip Saborskoga pokazuje određeni stupanj miješanja štokavskih i neštokavskih elemenata. S tim u vezi pokazalo se svrsishodnim usporediti tri novoštokavska ikavska punkta šćakavske poddijalektne pripadnosti koji zaokružuju područje Like, Gorskoga kotara i Korduna te su omeđeni raznorodnim govorima drugačije dijalektne osnovice. Uz govor Saborskoga, riječ je o šćakavskim govorima Mrkoplja i Slunja. Usporednom su se analizom nastojale prikazati sličnosti i razlike ovih triju punktova. Metodom usporedbe i eliminacije rezultati su pokazali da je govor Saborskoga uz druga dva promatrana sustava, unatoč nešćakavskomu ikavskom okruženju, sačuvao temeljne šćakavske posebnosti te da nema nekih većih međusobnih razlikovnosti među ovim trima sustavima. Posebna se pozornost obratila na neikavske odraze jata koji su evidentirani u svima trima punktovima, a ponajviše u saborskome govoru te ostale specifičnosti kao temeljne markere novoštokavskih ikavskih sustava.

1. Uvod

Mjesto Saborsko, čiji je govor predmetom ovoga rada,[1] geografski je smješteno na krajnjem JZ rubu Karlovačke županije, 50-ak km JI od Ogulina te 20-ak km SZ od Plitvičkih jezera, a broji 510 stanovnika prema Popisu stanovništva iz 2021.[2] Pripada Općini Saborsko koja obuhvaća četiri naselja: Saborsko, Lička Jesenica, Begovac i Blata. U prošlosti je govor Saborskoga, poput Mrkoplja, prikazivan i na čakavskim i na štokavskim dijalektološkim kartama, dok je govor ovdje također analiziranoga Slunja svrstavan u korpus novoštokavskih (i)jekavskih sustava.[3] Ta tri punkta, koji su predmetom ovoga istraživanja, zaokružuju područje Like, Gorskoga kotara i Korduna[4] te su omeđeni raznorodnim govorima drugačije dijalektne osnovice.

Prema recentnim istraživanjima Marine Marinković suvremeni mjesni govor Saborskoga pripada novoštokavskomu ikavskom dijalektu i njegovu šćakavskomu poddijalektu, s elementima čakavskoga supstrata. To i ne čudi ako uzmemo u obzir mahom čakavsko kontinentalno područje koje u vrijeme osmanlijskih nadiranja nastanjuju doseljenički štokavski govori, što potvrđuje i opis podrijetla stanovnika Mrkoplja (Crnić Novosel 2019:217–223). Uz to, ovi su govori zaokruženi čakavcima, sjevernije od Saborskoga čakavskim ikavsko-ekavskim govorima šire ogulinske okolice (danas već uvelike štokavizirani prema Vulić 2014), a zapadnije i istočnije od Mrkoplja zapadnim goranskim čakavcima u mjestima Stari Laz i Brestova Draga. Premda je tomu tako, valja istaknuti da sami Saborčani svoj govor doživljaju kao blizak čakavskim idiomima Josipdola i Oštarija, a opet ističući da govore »po lîčki«. Najbliži su im susjedi novoštokavci ijekavci u Ličkoj Jesenici i Plaškom, dok su Mrkopaljcima najbliži novoštokavski sustavi različita podrijetla: ikavski u susjednome

[1] U ovome se radu nastavlja ispitivanje govora Saborskoga koje je započeto u okviru projekta *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju* (LinGeH, HRZZ 3688), a rezultati kojega će biti predstavljeni i u radu Marine Marinković u zborniku *Riječki filološki dani* 13 (u pripremi). Govor Saborskoga je također inicijalno ispitan za potrebe prikupljanja rezultata o bunjevačkim govorima u okviru projekta koji se provodi pri Ministarstvu kulture i medija *Bunjevački govori – jezično dokumentiranje* kako bi se utvrdila istinitost o njegovu (ne)bunjevačkome podrijetlu – često isticanom u prethodnim istraživanjima.

[2] https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88 (pristupljeno 11. 10. 2023.).

[3] Usp. npr. *Karta štokavskoga narječja* (Lisac 2003a).

[4] Slunj je smješten na području Korduna, a Saborsko ovdje smatramo već ličkim punktom, uzimajući u obzir, između ostalog, i izjave naših ispitanika koji se identificiraju kao Ličani.

mjestu Sunger i novoštokavski ijekavski govor u Vojnome Tuku.[5] Na području pak današnjega Grada Slunja valja razlikovati barem dva tipa štokavskih govora koji su do konca 20. stoljeća na temelju osnovnih štokavskih razlikovnih značajki (refleks jata, refleks polaznog konsonantskog skupa *šť) bili jasno razlučeni u ikavski šćakavski i ijekavski štakavski tip. Ta se podjela formirala sukladno etnički miješanom stanovništvu koje je na šire područje Slunja prispjelo još početkom 18. stoljeća (Bogović 2015:44–50). Unatoč snažnim konotacijama kojima je ijekavski izraz bio obilježen (njegovi su govornici mahom bili žitelji pravoslavne vjeroispovijesti), on je ipak, kao društveno prestižniji idiom imao značajna utjecaja na ikavske govornike (katolike), što se odražava u njihovu govoru i specifičnostima koje ih odvajaju od ostalih u ovome radu promatranih sustava (*źe* 'gdje', *źèd, svàźe* 'svugdje', *ćèo* rpr. m. jd. glagola *htjeti* i sl.).

S obzirom na to da su šćakavski ikavski punktovi koji se nalaze u širem susjedstvu saborskoga kraja već potpuno ili djelomično istraženi, pokazalo se da će se usporedbom tih triju šćakavskih punktova, Saborskoga, Mrkoplja i Slunja, utvrditi koliko se ti govori na kontinentalnome hrvatskom prostoru – geografski udaljeni od matičnoga dijalekta (i šćakavskoga poddijalekta) – razlikuju međusobno, a po čemu su podudarni. Starija je literatura govornike i Saborskoga i Mrkoplja svrstavala u Bunjevce po podrijetlu, a njihove govore u bunjevačke. Govor Saborskoga uvršten je i među mješovite ikavske govore s povećanim udjelom ekavizama na području Korduna (Brabec 1965), a Mate Hraste u Pogovoru *Ričnika ličke ikavice* (Čuljat 2004) uvrštava ga na popis bunjevačkih govora. No, novijim je istraživanjima utvrđeno da govor Saborskoga ne ulazi na listu govora bunjevačkoga podrijetla u Republici Hrvatskoj te da se ni sami stanovnici ne osjećaju Bunjevcima. Ista se teorija provlači u slučaju mrkopaljskoga govora koji je kao i ostala dva novoštokavska ikavska punkta u srcu Gorskoga kotara usmenom predajom obilježen bunjevačkim punktom. Ta je teza temeljitim ispitivanjem mrkopaljskoga i ostalih govora na tome području (Crnić Novosel 2019) odbačena kao relevantna za utvrđivanje podrijetla Mrkopaljaca i njihova idioma. Tomu u prilog ide i činjenica da dosad provedena istraživanja[6] isključuju šćakavce iz skupine bunjevačkih govora, što će se tek u budućnosti moći sa sigurnošću potvrditi.

[5] Usp. Crnić Novosel (2019:2, bilj. 4).

[6] Od 2022. godine u Institutu za hrvatski jezik provodi se projekt *Bunjevački govori – primorsko-lički ogranak* voditeljice dr. sc. Mirjane Crnić Novosel. Taj višegodišnji projekt paralelno prate pojedinačni projekti iste voditeljice pri Ministarstvu kulture i medija, od kojih su dosad dovršena dva jednogodišnja projekta o Bunjevcima i njihovu govoru (*Bunjevački govori – s osobitim obzirom na govore izvan RH*; *Bunjevački govori – jezično dokumentiranje*).

Građa je za ovu analizu prikupljena u Saborskom tijekom 2022. i 2023. godine, a uspoređuje se s podatcima o Mrkoplju objavljenima u knjizi *Štokavski ikavski govori u Gorskome kotaru* (Crnić Novosel 2019) te podatcima o govoru Slunja podastrtima u upitniku koji je Petar Šimunović još 60-ih godina prošloga stoljeća ispunio za *Hrvatski jezični atlas*, uz rezultate novijih ispitivanja toga punkta u 2023. godini. Valja istaknuti da je građa u slunjskome upitniku obilježena različitim slovnim simbolima, što se podudara s mjestom ispitivanja: naime, kako zapisivač tumači, u samome gradu Slunju nije pronašao izvorne govornike pa je posegnuo za pomoć u obližnjim selima. Građa koju je sakupio u katoličkim selima Podmelnica i Popovac[7] označena je u upitniku simbolima C_1, C_2 i C_3. Kod onih odgovora koji su isti u svima ispitanim selima, nema posebna obilježja. Za našu su analizu bili relevantni upravo odgovori s C-oznakama te, naravno, svi ostali koji nisu razlikovni među ispitanicima. Dodatno terensko istraživanje u 2023. provedeno je radi provjera starijih potvrda iz upitnika za HJA i obuhvatilo je ispitanike koji su također ikavci, a koji dolaze ili iz samoga grada Slunja ili iz obližnjih sela.[8]

[7] Od samoga centra Slunja Podmelnica je udaljena svega 1 km, dok se današnja naselja Donji i Gornji Popovac nalaze s druge strane rječice Slunjčice, 4 km jugoistočno od Slunja.

[8] Mnogo je Slunjana nakon Domovinskoga rata ostalo trajno živjeti u Karlovcu (kamo su se sklonili u vrijeme progonstva), što je uvelike utjecalo na strukturu današnjega stanovništva Slunja i na njegove demografske prilike.

Karta 1: Položaj analiziranih govora (izradio: Matija Mužek)

2. Usporedna analiza odabranih govora

2.1. Fonologija

2.1.1. Vokalizam

Vokalski je sustav svih triju punktova peteročlan. U govoru Saborskoga dugo se *o* ostvaruje i kao *uo*: [*u͡ònda, u͡òn*], a u govoru Mrkoplja otvoreno *ę* [*mę̀ni, rę̀kā* rpr. m. jd., *sę̀bi*], poput onoga u kajkavskome, neuobičajeno za novoštokavske ikavske sustave.

U svim je trima sustavima ovjereno i slogotvorno *ŗ* kao nositelj sloga: (Sa)[9] *cr̥̂v*, *r̥̂že* (*kòń*) 3jd. prez., *cr̥̂na*, *br̥̂ci* Nmn.; (Mr) *br̥̂z*, *gr̥̀d*, *pr̥̂st*, *kŗpàtūr* ‘krevetni pokrivač’, *gr̥̂mi* 3jd. prez., *zavr̥̂šija* rpr. m. jd.; (Sl) *sr̥̂p*, *cr̥̂kvu* Ajd.

Jedna od zabilježenih štokavskih značajki u govoru Saborskoga ujedno je i redukcija vokala *i* u zanaglasnome slogu: *gòd*^{i}*na*, *cùr*^{i}*ca*, *nèd*^{i}*ļa*, *gòr*^{i}*ca*, što izostaje u mrkopaljskome govoru, a u slunjskome je također ovjerena: *grebèn*^{i}*ca* ‘kičma’, *gòr*^{i}*la* rpr. ž. jd., *šarèn*^{i}*ca* ‘tepih, ćilim’, *kobàs*^{i}*ca*.

U svima trima sustavima poluglasovi su dali *a* i u dugom i u kratkom slogu: *dân, lâž, dàska, màgla, sȁn, dànas*. Ovjereni su u Mrkoplju i Saborskom i primjeri nepreventivne supstitucije poluglasa **ə* vokalom *a*, što je svojstvenije čakavskim negoli štokavskim govorima. Skup **vъ* daje *va* u Saborskom samo u primjeru *Vàzam*. U govoru Mrkoplja zabilježeni su i primjeri: (*s*) *mànōn/mànon* I jd., uz primjere u kojima je **və- > va-*: *svȁs* ‘sav’, *Vàzam* ‘Uskrs’, *vàzmenī/vàzmeni*, *Vàzmica* (osobno ime), *vȁļe*(*n*) ‘odmah’. U literaturi je ta preinaka "slaboga" fonema *šva* u puni vokal protumačena tendencijom jake vokalnosti (Moguš 1977:23), odnosno nepreventivnom vokalizacijom slaboga poluglasa. Takvih potvrda ima i u štokavskim govorima, primjerice u primjeru *kadi* u govorima koji su okruženi čakavcima (Lisac 2003c:174). U obama navedenim govorima ovjerena je i imenica *màša*. Osim u reliktu *vàjk* ‘uvijek’, u Slunju, naprotiv, takve čakavske razvojne linije u refleksu poluglasa nisu uobičajene: *mìsa, Ùskrs*.

U promatranim je govorima odraz jata dominantno ikavski, s manje ili više zabilježenih ekavizama: *cvȉtna nèd*^{i}*ļa*, *dȍli*, *dȉ* ‘gdje’, *dvî*, *díte*, *dìvojka, gńízdo, ìstiraj* imp., *izlíčija* rpr. m. jd., *lîk* ‘lijek’, *lîp, lîvo, mlíko, nàpovīd, trìšńa, vȉra, pȉsma, pȉšice, pȉvā* 3jd. prez., *sìkira, slîp, smîšano* pr. t. s. jd., *svît, vȉrujem* 1jd. prez., *vȉra, vȉtar, vrìća, ždrîbe* (Sa); *bîl, brîg, lîn, mîh, rîč, lîšńak, mìsto, tȉrat, zȁpovīd, ùmrīt, ponèdiļak, Bilolàsica, nèsritan, òrihi* Nmn., *ìst, nàjist, pòjist, prìkinit, prìstrašit, srída, svíća, kòlino, mìhūr, sìdit, svìdok* (Mr); *cìpan'ca, cvît, dîlimo* 1mn. prez., *díte, dȉver, dvȉsta, mìjūr, rîč, sȉć, iscídit, lîšńak, pȉna*

[9] U nastavku rada rabit ćemo za analizirane govore sljedeće kratice: Mr – Mrkopalj, Sa – Saborsko, Sl – Slunj.

'pjena', *pòsikli* rpr. m. mn., *rìpa, sìk^{i}ra, tìme, vìdit, žlīb* (Sl). U govoru Saborskoga ovjeren je veći broj ekavizama, koji premašuje broj ekavizama u mrkopaljskome govoru,[10] inače obilježenom upravo po odstupanju od većinske ikavske zamjene. U Slunju se ekavizmi javljaju u manjoj mjeri, a potvrde koje nemaju ikavski refleks jata u tome se govoru u zamjetnoj količini odnose i na one s (i)jekavskom zamjenom jata: *bjèžī* 3jd. prez., *djèvōjākā* Gmn., *li̯ȅn*,[11] *mjȅsto, mjȅra, mèdvjed, pjȅške, ri̯édak, tī̀elo, zī̀evā* 3jd. prez., *žè̤lezo*. U svima se analiziranim sustavima ekavizmi javljaju uglavnom prema kriterijima distribucije pravila Jakubinskoga i Meyera,[12] što potvrđuju primjeri: *béle* 'bijele', *déde* ‖ *dȅda* 'djed', *dêl, dléto, kòren, lèto, mèsto, rêč, sréda, svètlo, têlo, (mísit) têsto, tréska, vénac, vènčani, zvézda* (Sa); *bêlī, dȅlo, lèto, lêvo, pésak, sêno* (Mr);[13] *beláńak, bùbreg, dȅd*,[14] *dèla* 3jd. prez., *kòleno, krésnica, kléšća, stèn^{i}ca, stênu* Ajd., *têsni* odr. pr., *vènčala* rpr. ž. jd., *vrȅća, vréme, zdȅla* (Sl).

Ovi ekavski primjeri zastupljeni u govoru Saborskoga u većoj mjeri negoli u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, tipični za ikavsko-ekavske govore čakavskoga narječja, upućuju na nekadašnji čakavski ikavsko-ekavski supstrat i/ili dugogodišnje okruženje čakavskim govorima modruškoga područja u samoj blizini Saborskoga.[15] Tomu u prilog ide i prisutnost većega broja ekavizama u govoru Mrkoplja, što je u skladu s općenitim zaključkom u nekadašnjoj literaturi (Barac-Grum i Finka 1981) o neekavskim (ne samo štokavskim) sustavima Gorskoga kotara, u kojima je zabilježen veći postotak ekavskoga odraza jata pa se čakavski ikavsko-ekavski dijalekt na tome području uvjetno naziva *ekavsko-ikavskim*. Prisutnost većega broja (i)jekavizama u govoru Slunja uvjetovana je,

[10] Lukežić (2008:308–309) u mrkopaljskome govoru bilježi ekavski odraz u 13 korijenskih morfema. Ekavski odraz jata koji u nekoliko primjera alternira s ikavskim odrazom bilježi i Finka (1977:177) navodeći da je riječ o utjecaju susjednih čakavskih govora. Usp. Crnić Novosel (2019:79).

[11] Ijekavski refleks jata bilježimo kao *ie* kako bismo skrenuli pozornost na njegov jednosložan izgovor.

[12] Više o tome v. Lukežić (1990:11–18).

[13] U mjesnome govoru Mrkoplja zabilježene su i alternacije ikavskoga i ekavskoga odraza u istome primjeru: *bêl – bîl, cêl – cîl, óvde – óvdi, tîlo – têlo*. Alternacije su ovjerene i u govoru Slunja: *brîg – brêg*. Suvremene se tendencije u obama govorima kreću u smjeru smanjivanja ekavizama u korist ikavske zamjene jata.

[14] Uz uporabu imenice *ȑ̂ed* usp. poglavlje o konsonantizmu.

[15] Staro stanovništvo toga područja činili su frankopanski kmetovi, a iz teksta Modruškoga urbara (15. st.) sasvim se jasno razabire čakavska osnova njegova jezika na objema razinama, fonološkoj i morfološkoj, što korespondira s pretpostavkom o organskoj ikavsko-ekavskoj, čakavskoj podlozi niza govora na tlu ogulinsko-modruškoga prostora (usp. Vulić 2010).

između ostalog, sociolingvističkim razlozima, tj. dugim suživotom sa stanovništvom ijekavske provenijencije. Međutim, doneseni ikavizmi (s ekavizmima) pokazuju da je u predmigracijskoj epohi to područje bilo dijelom široke zone ikavsko-ekavskih govora i da su potom doseljavani i ikavci i ijekavci. Takva distribucija odrazā jata pokazuje i da na području Slunja postoje danas dva tipa govora, ikavski i ijekavski, koji se razlikuju i prema konsonantskome kriteriju (v. u nastavku). Velik broj ikavskih govora na teritoriju Korduna uočio je već Ivan Brabec, nazvavši ih (zbog znatnoga udjela ekavizama) mješovitim ikavcima i upozorivši na neprecizne uzuse u dijalektnoj kartografiji: »Sasvim netačno su odnosi prikazani u općini Slunj. Ona na kartama pripada štokavskom jekavskom govoru. To ne odgovara stvarnosti. Mješoviti ikavci sežu sve do bosanske granice, do područja tamošnjih ikavaca. Na jugu dopiru do Plitvičkih jezera a na zapadu hvataju se preko Saborskog poznatih mješovitoikavskih naselja u Lici« (Brabec 1965:437).

2.1.2. Konsonantizam

Konsonantski sustav govora Saborskoga ima 23 fonema. Fonemi *ǯ* i *x* nisu dijelom konsonantskoga inventara. Namjesto fonema *ǯ* ostvaruje se fonem *ž* u svim primjerima:[16] *svjèdožba*, *žȅp*, *žȉgerica*. Isto je ovjereno i u govoru Mrkoplja, uz ikavsku zamjenu jata *svidòžba* (ali i uz: *svjedòžba*). U Slunju su, međutim, uz primjer *žȉger*^{i}*ca* potvrđeni i *džȅp* te *òdža*, pri čemu je potonja imenica preuzeta vjerojatno iz drugih sustava, budući da nije izvanjezičnom činjenicom ispitanoga domicilnog stanovništva.

U govoru Saborskoga i Slunja fonem *x* izgubljen je iz sustava, najčešće ispada u inicijalnome položaju (Sa: *ȓžav, ȓpa, lâd, ládu* Ljd., *ȓškica* ‘komadić’; Sl: *ȉḷada*, *lȁče*, *râst*, *ȓve se*), uz potvrdu njegova ispadanja i na kraju riječi (Sa: *grȁ*; Sl: *tȓbu*) te u sredini riječi (Sa, Sl: *plȁta* ‘plahta’, Sl: *grìota*). Ipak, u medijalnome i finalnome slogu češća je njegova supstitucija sonantom *v* ili *j* (Sa: *júva*, *ûvo*, *krȕv*, *glûv*, *snàja*, *plȅj*, *sirȍmāj*, *òrij*, *Vlȁj*; Sl: *kȕvat*, *pȁzuv*, *mȁćija*, *òraj*). Takva je distribucija specifična za mnoge štokavske govore (Marinković, Vranić, u tisku), što govore Saborskoga i Slunja svrstava među tipične štokavske sustave. Nasuprot tomu, u govoru je Mrkoplja fonem *x* stabilna jedinica konsonantskoga sustava, a ovjeren je u svim pozicijama: *xâjka*, *xlâd*, *xrána*, *xránit*, *xȓtènica* ‘kralježnica’; *kȕxat*, *kȕxiṅa*, *líxa*, *mìxūr*, *mùxa*; *grîx*, *krȕx*, *òrix*, *sirȍmax*, *vȓx*, s iznimkom u oblicima glagola *htjeti* gdje se gubi: *tȉja*, *tȉla*, *tȉlo*; *tȉli*, *tȉle*, *tȉla* te u svim prezentskim oblicima:

[16] Tako je i u većini govora novoštokavskoga ikavskog dijalekta u kojima se zvučna afrikata *ǯ* u primljenicama i alofonskim položajima često zamjenjuje jedinicom *ž*, primjerice *žȅp*, *sȓžba*. Na taj način fonem *č* ostaje bez adekvatnoga parnjaka po zvučnosti (usp. Lisac 2003a:53).

òću, *òćeš*, *òće*; *òćemo*, *òćete*, *òće*, u početnome položaju i u imperativu glagola 'hoditi': *òdi* 2jd.; *òte* 2mn., u imenici *àrambaša* te u riječi *àjde.* U dočetnome položaju u Gmn. zamjenica i pridjeva fonem je *x* sporadično izostavljen: *òd ńjī*, *î/jî*, *svȁkakī*; *bîlī*, *dȍbrī*, *lîpī*.

U svima trima sustavima u središnjem položaju *x* u skupu *xv-* prelazi u *v* u oblicima glagola *ùvatit*, *svàtit*, *vàtat* i *nàvatat*: *ùvati* 2jd. imp., *vàtat* (Sa); *ùvatila* rpr. ž. jd., *svàtija* rpr. m. jd. te *vȁtā* rpr. m. jd., *nàvatamo* 1mn. prez. (Mr); *ùvatim* 1jd. prez., *ùvatijo* rpr. m. jd. (Sl). Potvrđeni su i primjeri u kojima je *xv-* dalo *f*: *fȁļen*, *fála*, *pofál*^{i}*t* (u govoru Sa), *fála*, *fȁļen*, *zafȁļivat* (Mr) te *fála* (Sl).

Prema pretežitim odrazima primarne i sekundarne jotacije opsl. skupa **šť* mjesni se govori koji su predmetom analize u ovome radu ubrajaju u šćakavsku skupinu govora. To potvrđuju primjeri: (Sa) *ògńīšće*, *prîšć*, *gȍdīšće*, *stʼ̨nīšće*, *púšćat*, *kléšća*, *dvòrīšće*, *popúšćat*, *ušćípnija* rpr. m. jd., *vrîšći* 3jd. prez.; (Mr) *dvòrišće*, *gùšćer*, *klíšća*, *kʼ̨šćen*, *šćâp*, *ògńišće*, *pròšćēńe*, *ìšćemo* 1mn. prez. 'tražiti', *pràšćar*; (Sl) *prîšć*, *pȕšćen*, *dvòrišće*, *ìšću* 3mn. prez., *šćâp*, *vríšći* 3jd. prez. Valja podsjetiti da su, prema podatcima iz upitnika za HJA, među pravoslavnim stanovništvom redovito ovjeravani štakavizmi.

Kontinuanta polaznoga opsl. skupa **žď* u analiziranome je govoru Saborskoga *žʒ́*, u građi potvrđena u sintagmi *kìša mážʒ́i*. Potvrđeno je i *grôzje*. U govoru su Mrkoplja ovjereni trojaki odrazi: skup *žʒ́* u primjerima *grȍžʒ́ana* Njd. ž. odr., *grôžʒ́e* (/*grôzje*), *žʒ́àpili* rpr. m. mn., skup *žd* u primjerima *mòždanī* (u ustaljenoj sintagmi *mòždanī*/*mòždani ùdar*) i *zvížditi* te skup *zj* u primjeru *grôzje.* U Slunju se ovjerava odraz *žʒ́* u primjerima poput *zvìžʒ́īte* 2mn. prez., *zvìžʒ́ali* rpr. m. mn. te *grôžʒ́e*, što ga svrstava na čelo ovih triju govora prema kriteriju prevlasti štokavskih značajki.

Polazni se opsl. **ť* u svima trima govorima reflektirao kao *ć*: *svíća*, *nôć.* I skupina **tәj* razvila se u *ć: brȁća*, *smèće.* Polazni se opsl. dental **ď* u svima analiziranim govorima odrazio kao *ʒ́*: *mèʒ́a* / *mèʒ́āš* 'kamen na međi', *čȁʒ́a*, *prèʒ́a*. Općeslavenska skupina **dәj* također je dala *ʒ́*: *tùʒ́ē*, *mlȁʒ́ī*, *rȍʒ́āk*, što je primarno štokavska specifičnost.[17] U govoru je Mrkoplja fonem *j* kao rezultat jotacije dentala **ď* ovjeren u izoliranome primjeru *mèjāš* (Crnić Novosel 2019:102–103). Taj je odraz potvrđen i u nekim štokavskim govorima, osobito unutar novoštokavskoga ikavskog dijalekta u nizu govora upravo u riječi *mejaš*.[18]

[17] Razvoj **ď* > *ʒ́* potvrđen je i u nekim kajkavskim govorima, uglavnom na sjeveroistoku kajkavskoga teritorija koji je i inače obilježen uplivom obližnjih štokavaca u Podravini (usp. Celinić 2020:11).

[18] Pretežno *j* dolazi u šćakavaca, naročito u južnijih. Takav rezultat s *j* također govori o bliskosti štokavaca s čakavcima, ali i s mnogim kajkavcima (Lisac 2003c:175).

U primjerima *dôjde* 3jd. prez., *prôjdem* 1jd. prez. ovjerenima u govoru Saborskoga za ovoga istraživanja nije provedena jotacija. Isto je stanje potvrđeno i u mrkopaljskome govoru, no s ovjerenim supostojećim osnovama glagola prefigiranih od **iti*[19] – s provedenom i neprovedenom jotacijom dentala *t* i *d*: (infinitivna) *dóć*(*i*) i *dójt*(*i*), *náć*(*i*) i *nájt*(*i*), *izáć*(*i*) i *izájt*(*i*) te *dôjt*/*dôć*, *ìzajt*/*ìzać*; (prezentska) *dôžem* i *dôjdem*, *nâžem* i *nâjdem*, *pôžem* i *pôjdem*; *dôjde*, *prôjde*, *izájdi*, *nâjde*; *dôžem*/*dôjdem*, *nâžem*/*nâjdem*, *pôžem*/*pôjdem*.[20] U govoru su Slunja ovjereni samo jotirani primjeri: 3jd. prez. *ìzāžē*, *nâžē*, *izážì* 2jd. imp. Unatoč dominantnomu ikavskom odrazu jata, u govoru Slunja potvrđena je tercijarna jotacija koja je rezultatom jekavskoga utjecaja, a zbog frekventnosti potvrda u kojima se javlja, vrlo je uočljiva: *žȅd*, *žȅ* (ali: *óvde*, *ónde*), *svȁže* 'svugdje', *ćȅo* 1jd. prez.

Vokalizacija dočetnoga *-l* primarno u kategoriji pridjeva radnog jd. m. r. (i u ostalim kategorijama) zahvatila je većinu štokavskih govora[21] (i ne samo štokavskih[22]), i to tako da je »u krajevima bliže moru dočetni *-l* u participima dao *-a*, u krajevima udaljenijim od mora *-o*« (Lisac 2003c:177). Dočetno se *-l* u govoru Saborskoga vokalizira u *-a* u kategoriji rpr. m. jd.: *nàzvā*, *ȉšā*, *pítā*, *ùmrā*, *dȍšā*, *ùkrā*, *plȁkā*, *rȅkā*; s mogućnošću umetanja intervokalnoga *j* u pojedinim glagolima: *dojádija*, *bȉja*, *pȍčeja*, *mȍgā*, *čȕja*, *súšija*, *ušćípnija*, *vrátija*, *dòbija*, *vòdija*, *čȕja*, *slȍmija*, *dojádija*, *bácija.* Isto je zabilježeno i u mrkopaljskome govoru, što potvrđuju primjeri: *dȍšā*, *glȅdā*, *ȉmā*, *mȍgā*, *râs(t)ā*, *nȁšā*, *òstā*, *pâ*, *pítā*, *rȅkā*, *svírā*, *tûkā*, *ùkrā*; *dòlazija*, *drúžija*, *govòrija*, *mȅtnija*, *načȉnija*, *nòsija*, *pòginija*, *ràzbija*, *tȉja*, *túžija*, *ùbija*, *vȉdija*; *klȅja*, *ùzeja*, *zȁpeja.* U govoru Slunja, međutim, zabilježena preinaka *-l* > *-o*, kao tipična štokavska značajka.[23] Stezanje u slijedu *-ao* rezultira tako dugim finalnim *ā* (uz rjeđe potvrde neutralizacije duljine), a u ostale se sljedove umeće hijatski suglasnik ili finalni *o* ispada: *smȉjā se*, *čȉtā*, *čèšḷā*, *brȉjā*, *ušćípa*,

[19] U dijelu literature kao polazni se infinitivni oblik navodi **jьti* (Derksen 2008:216).

[20] Tako je i u pojedinim šćakavskim, osobito južnim govorima, u kojima nerijetko dolazi *dojde* ili *doje* (Lisac 2003c:176). U ostalim je novoštokavskim ikavskim govorima fonem *ć* redovito potvrđen u infinitivnim osnovama (npr. *doć*(*i*), *poć*(*i*)), dok se *ʒ́* u prezentskim osnovama javlja rjeđe (*doʒ́e*, *poʒ́e*; usp. Crnić Novosel 2019:102).

[21] Osim pojedinih govora u kojima je dočetno *-l* sačuvano, primjerice u govorima slavonskoga dijalekta, Marinca u Mađarskoj, sjeverno od Virovitice (Lukežić 2012:203), u nekim ikavskoštakavskim govorima zapadne Bosne (Peco 2007:112–141) te u šćakavskom govoru Sungera u Gorskome kotaru (Crnić Novosel 2019:95). U svim ostalim govorima novoštokavskoga ikavskog dijalekta dočetno je *-l* vokalizirano.

[22] Takav je razvoj svojstven čakavcima srednje kopnene Dalmacije, doseljeničkim ikavskim govorima u Istri, štokavskim ličkim i dalmatinskim govorima te jugozapadnim hercegovačkim govorima. Prema Crnić Novosel (2019:95).

[23] Usp. Lukežić (2012:202–203).

dȍša, *pòdigā*, *ìzašā*, *sȁša* ‘sišao’, *lèga*; *ùvatijo*, *nòsijo*, *sazòrijo*, *svjèdočijo*, *ozl̥édijo*, *pùstijo*, *ùdarijo*, *sjèdijo*, *vîdijo*; *ûze*. Na dočetku imenica, pridjeva i priloga dočetno je *-l* sustavno neizmijenjeno: u Saborskome u primjerima *kòtal*, *pòsal*, *pȅpel*, *vȅsel*, *kȉsel*, *dèbel*; u Mrkoplju u *čȁval*, *fàžōl*, *kàbal*, *kànal*, *pòsal* (uz *pòsā*), *pȍpel*, *sôl*, *stôl*, *ùgal*, *vôl*, *vr̥̂tal*, *dîl*, *dèbel*, *gńîl*, *gôl*, *kȉsel*, *vȅsel*, *zrîl*, *nàpol*, *pôl*; u Slunju u *pȅpel*, *zrȅl*, *vȅsel* (uz potvrđeno i *pòsā* ‘posao’). Dočetno je *-l* u Saborskome i Slunju neizmijenjeno i na dočetku središnjega sloga: *kôlci*, *stêlna*, *sêlce*, *zâlva*, što je ovjereno i u mrkopaljskome govoru: *kôlci*, *pâlci*, *pôlnoć*, *pôlnoćka*, *Popélnica*, *sêlce*, *stôlńak*, *télci*.[24]

Delabijalizacija *-m* > *-n* pojava je koja se pripisuje čakavskim i štokavskim, ponajprije obalnim govorima, a u dosadašnjoj je dijalektološkoj literaturi svrstavana u značajke poznate pod zajedničkim nazivom *adrijatizmi.* Svojstvena goranskim štokavskim ikavskim govorima,[25] u mjesnome govoru Saborskoga nije provedena: *sîćam se* 1jd. prez., *sȅdam*, *kȍkošam* Dmn. U prethodnim su istraživanjima uz primjere s provedenom delabijalizacijom u gorskokotarskim novoštokavskim ikavskim govorima ovjereni i alternativni primjeri s nepromijenjenim nastavačnim *-m.* Pritom je opserviran nedovoljno konkretan izgovor dočetnoga *-m*/*-n* koji se sporadično ovjerava u nekih (ne svih) govornika, najviše u govoru Mrkoplja.[26] Promjena je u mrkopaljskome govoru zabilježena u svim kategorijama: u nastavcima: 1jd. prez. *grȇn*, *ȉman*, *dòjden*, *mȉslin*, *pântin*; Ijd. m., s. i ž. r.: *àuton*, *cȅstōn*, *jȁbukōn*, *mlíkon*; DLImn. m., ž. i s. r. *kòńīn*, *vòlīn*, *cȕran*, *jȁbukan*, *bȑ̆dīn*, *lèbrīn*; u brojeva *sȅdan*, *òsan*, priloga *meʒùtin*, *većînon*, *sàsvin* itd. U Slunju ova promjena također nije zabilježena: *òsam*, *dȉtetom* Ijd., *mòlim* 1jd. prez. Izostanak neutralizacije finalnoga *m* u govorima Slunja i Saborskog, a njezina čvrsta zastupljenost u mrkopaljskome govoru, može se protumačiti geografskim položajem Mrkoplja bliže (za)obalnim primorskim govorima te njegovom okruženosti primorskim čakavcima.

Promjena je *ž* > *r,* poznata kao rotacizam, ovjerena u dvama analiziranim sustavima. U Saborskome je ova promjena vidljiva u potvrdama prezentskih oblika glagola *moći*: *nè more*, *mòre* 3jd. prez. i u prilogu ‘možda’: *mòrda*. Isto je ovjereno i u mrkopaljskome govoru u primjerima *mòren*, *mòreš*, *mòrete*, *mòru*, uz zastupljene dublete u 3mn. prez.: *mòru*/*mògu*, te u prilogu *mòrda* i vezniku *jèrbo.* U govoru Slunja rotacizam izostaje: *nè može*,

[24] Neizmijenjeni dočetni *-l* jezična je vlastitost čakavskoga narječja, no »u 20. st. potvrđen je i u KN, i zap. ŠTOK.« (Lukežić 2012:227).

[25] Ta je zamjena provedena u većini goranskih štokavskih i čakavskih govora te u nekim zapadnim kajkavskim (npr. Prezid). Usp. Crnić Novosel (2019:22).

[26] Usp. Crnić Novosel (2019:93).

mòžda. U glagolima složenima od glagola *gnati* rotacizam nije ovjeren ni u jednome od ispitivanih govora.[27]

2.1.3. Prozodija

Naglasni je sustav u promatranim novoštokavskim ikavskim govorima četveronaglasni, s četiri uobičajena novoštokavska naglaska (*à, â, à, á*).

Silazni naglasci mogu stajati na prvome i jedinom slogu riječi, a uzlazni na prvome i središnjem slogu višesložnih riječi. U mjesnome govoru Slunja i Saborskoga silazni su naglasci na starim mjestima iznimno rijetki i uglavnom su potvrđeni novijim ispitivanjima i u novijim primljenicama, najvjerojatnije pod utjecajem razgovornoga jezika, što je potvrđeno i u drugim novoštokavskim ikavskim sustavima: *fakultêt*, *komunìst* (Sa), *instrumênt*, *telefôn* (Sl). Silazni su naglasci izvan prvoga i jedinoga sloga u mnogobrojnim ovjerama potvrđeni u Mrkoplju: *dokumènat*, *kilomètar*, *meʒuvrèmenu*, *temperamènat*, *deterʒènt*, *dijalèkt*, *komandànt*, *konkurènt*, *škartòc*; *Kalvârija*, *Karolînska*, *konduktêr*, *Mr̥kopâl̥ka*, *mr̥kopâl̥ski*, *prekontrolîramo*, *sanitêtski*; *dvajspêt*, *famîlija*, *kostîm*, *maštêl* ‘kabao, vjedro’, *memorijâl*.[28]

Primjeri su naglasaka:

- s kratkosilaznim: (Sa) *bàba*, *brìktaš* ‘novčanik’, *dèlo*, *gràbl̥e*, *jòpet*, *mîsēc*, *pl̂isnivo*, *vr̥̂snica* ‘vršnjakinja’, *kèkećem se* ‘smijem se’; (Mr) *brât*, *spât*, *plèx*, *ìst*, *gròb*, *pùn*, *žùk*, *kr̥̂v*, *màčka*, *nàprīd*, *brèskva*, *ìlo* ‘jelo’, *mèʒu*, *zdîla*, *dòbar*, *dîtelina*, *jàbuka*, *nàpr̥vō* pril., *zàpovīd*, *vîrovat*, *dr̥̂ven*; (Sl) *zîpka*, *štîge* ‘ljestve’, *jâre*, *snòpl̥e*, *cùkar*, *ždèru* 3mn. prez., *mètnuše* 3mn. aor., *pòčešl̥ala* rpr. ž. jd., *žlàvak* ‘zglob’;
- s dugosilaznim: (Sa) *lâd*, *pêt*, *îć* inf., *dân*, *gûd* ‘tvrdi dio zelja’, *vûd* ‘ovuda, tuda’, *mêso*, *mêrlin*, *vâńkuš* ‘jastuk’; (Mr) *mîx*, *nôć*, *vûk*, *ćêr* ‘kći’, *pâlci*, *mêso*, *lîšće*, *nôvci*, *rûke*, *sûnce*, *gr̥̂mī*, *zâstavica*, *dîml̥ak*, *stôlńak*, *Sûnger*; (Sl) *mâjki* Djd., *mûžom* Ijd., *gnôj*, *grâd*;
- s kratkouzlaznim: (Sa) *kàbal*, *kùruz* ‘kukuruz’, *krùmpīr*, *òrmār*, *pòsal*, *lòpata*, *kòmšija* ‘susjed’, *pàlēnta*, *prìstavī* 3jd. prez., *pòčin^{i}t*, *kòraba*, *ùtr̥nē* 3jd. prez., *dìvānī* 3jd. prez., *nàmočī* 3jd. prez., *cr̥vèna*, *debèla*, *ìzvadit*, *zàposlen*, *prèbācīmo* 1mn. prez.; (Mr) *sèstra*, *mlìkār*, *svìdok*, *nòga*, *kùšīn* ‘jastuk’, *ùnuk*, *kàmara* ‘soba’, *mèdvidica*, *šènica*, *bùbrig*, *ùvatit*, *mr̥̂cina*,

[27] Finkini (1977:184) primjeri *dòrenem, pòrenem,* zabilježeni 70-ih godina 20. st., pokazuju nekadašnje stanje u govoru Mrkoplja, koje u kasnijim istraživanjima toga punkta više nije potvrđeno (Crnić Novosel 2019:100). U Slunju je zabilježena potvrda *ìzgonimo* 1mn. prez.

[28] Premda je ova pojava potvrđena i u nekim drugim novoštokavskim ikavskim govorima, govor se Mrkoplja prema čestom ostvaraju silaznih naglasaka (◌̏) i (◌̂) izvan prvoga sloga približuje susjednim čakavskim govorima. Usp. Crnić Novosel (2019:112).

gòvorīn 1jd. prez., *blagòslovļen*, *neòdgojen*, *četr̥najst*, *podùrat* ‘izdržati’; (Sl) *òžeńen*, *òkno*, *ùnuki*, *sìvaļka* ‘svitac’, *pràščāk*, *òpānki*;

- s dugouzlaznim: (Sa) *bášča* ‘vrt’, *glúva*, *rádit*, *pívac*, *prélo*, *pŕkno*, *súkno*, *bratíći*, *sinóvac* ‘nećak’, *blizńáci* ‘blizanci’, *kokóšā* Gmn.; (Mr) *národ*, *prédu* 3mn. prez., *stránu* Ajd., *bísan* ‘bijesan’, *nísan* 1jd. prez., *vójski* Ljd., *rúki* Ljd., *drúštvo*, *seļáki* Nmn., *problémā* Gmn., *fažóla* Gjd., *minúte* Nmn., *zavŕšija* rpr. m. jd.; (Sl) *zástor* ‘pregača’, *jápno*, *zídu* Ljd., *zréće* ‘zjenica’, *osúšit(i)*.

Premda je nenaglašena duljina dobro potvrđena u dijalektološkome materijalu iz 20. st. te se smatra općeštokavskim arhaizmom (Lukežić 2012:223), u promatranim govorima nerijetko izostaje.[29] Najčešće je duljina ovjerena u položajima koji obilježuju »staro naglasno mjesto i vrstu naglaska« nakon generalne retrakcije siline »s kraja starojezičnoga razdoblja« (Crnić Novosel 2019:115).[30]

Ujedno je u analiziranim govorima potvrđena:

- na dočetku imenica u Gmn. s nastavkom *-a*: *kúnā*, *pôļā*, *gȍdīnā*, *òvācā*, *kokóšā* (Sa); *bȍgōvā*, *grȁdōvā* (Mr); *ústā*, *bŕkōvā*, *búvā* (Sl);
- na dočetku imenica u Gmn. s nastavkom *-i*: *múžī*, *rȍgī*, *snígī* (Mr);
- na dočetku imenica u Gmn. s nastavkom *-ø*: *prȁsāc*, *tȅlāc*, *kȍlīn*, *gȍdīn* (Mr);
- u imenicama m. r. nakon prebacivanja naglaska prema početku riječi: *mèźāš* (Sa, Sl) / *mèjāš* (Mr); *mìjūr* (Sa, Sl) / *mìxūr* (Mr), *kùšīn* ‘jastuk’ (Mr);
- u određenome pridjevu: *tùźē*, *mlȁźī* (Sa, Mr, Sl);
- u rpr. m. jd. nakon vokalizacije i stezanja vokala: *nȃzvā*, *ȉšā*, *pítā*, *ùmrā* (Sa); *dȍšā*, *glȅdā*, *ìmā*, *vȁtā* (Mr); *pòdigā*, *ìzašā* (Sl);
- u DLImn. m. i s. r.: *kòńīn*, *vòlīn*, *bŕdīn*, *lȅbrīn* (Mr);
- u Ijd. ž. r.: *cȅstōn*, *jȁbukōn* (Mr);
- u prezentskim oblicima: *ùtrnē* 3jd. prez., *dìvānī* 3jd. prez., *nàmočī* 3jd. prez. (Sa); *gòvorīn*, *nè čujēn*, *nè vidīn* (Mr); *bjèžī* 3jd. prez., *ìzāđē* 3jd prez. (Sl);

[29] U govoru Mrkoplja nenaglašena je duljina vrlo diskretna, fonetski kraća i nerijetko izostaje. Usp. Finka (1977:185–186), Lukežić (2008:300), Crnić Novosel (2019:109–110).

[30] Lukežić (2008:300) ovu pojavu u mrkopaljskome govoru tumači čakavskom značajkom zbog fonetskih obilježja koja su »bliža sjevernočakavskoj nego štokavskoj fiziologiji«.

- pri retrakciji naglaska na prednaglasnicu: *ì mī*, *nȁ rūke*, *nȁ svīt* (Sa); *kòd ńī*, *nȁ glāvu*, *nȁ vlāk* (Mr); *nè vidīm*, *nȁ svīt* (Sl).

Retrakcija naglaska na prednaglasnicu ovjerena je i kao oslabljeno i kao neoslabljeno pomicanje: (Sa) *pò mene*, *nè vidī*, *ì mī*, *òd nās*, *nà pīr*, *ì jā*, *okò kućē*, *ù šumi*, *okò ńega*, *ȉz škole*, *ȉ sada*, *ù vōjsku*, *nȁ ńivi*, *nȁ svīt*, *nȁ delo*; (Mr) *ò ńemu*, *ò tomu*, *nà tin*, *nà ńimin*, *kòd ńī*, *kòd ńe*, *nè čujēn*, *isprìd vas*, *prikò nas*, *nȁ vlāk*, *ù grād* / *ù grad*, *ù svit*, *pȍ vodu*; (Sl) *kòd mene*, *nè može*, *nè vaļa*, *nȁ rūke*, *nȁ glāvu*, *ù grād*. Zabilježeni su i primjeri u kojima ne dolazi do retrakcije naglaska na prednaglasnicu, što je u rijetkim primjerima zabilježeno u Saborskome (*po lîčki*), a često ovjereno u Mrkoplju (*na bo̍̑dȍ*, *na glâvu*, *iz kùće*, *kod màme*, *u rȁtu*, *zad škôle*, *u zîd*, *kod ńîx*). U govoru Slunja novijim je istraživanjem takav tip retrakcije uočen samo kod mlađih govornika koji su pod većim utjecajem razgovornoga stila standardnoga jezika: *u grâd*, *u tôm*.

3. Neke morfološke paralele

U ovome se radu iznose tek poneki morfološki podatci svih triju sustava kako bi se popisali štokavski markeri analiziranih govora i utvrdila zastupljenost arhaičnih značajki, bilo štokavskih i/ili čakavskih.

Upitno-odnosna zamjenica *štȍ* za ‘neživo’ ovjerena je u svima trima sustavima, sa zabilježenim reliktima čakavske podloge u genitivu *čȅsa* u Mrkoplju (uz *čȅga* u ostalim dvama sustavima) te u neodređenoj zamjenici *svàčesa* u Saborskome i Mrkoplju. U Slunju takav oblik u genitivu nije potvrđen.

U govoru Saborskoga utvrđen je stariji tip sinkretizma nastavaka imeničke deklinacije u DLI množine. Uvođenjem jednoga od postojećih nastavaka tih triju padeža[31] ujednačeni su nastavci: *-im* za imenice muškoga i srednjega roda, *-am* za imenice ženskoga roda, što potvrđuju primjeri *žènam*, *pȍļim*, *stòlim*, *kȍkošam* Dmn., *ńîvam* Lmn. Isto je ovjereno i u govoru Mrkoplja, ali s provedenom delabijalizacijom *m* > *n* na kraju riječi: *-in* za m. i s. r.: *gròbīn*, *kòńīn*, *misécīn*, *mûžīn*; *dо̍̑vīn*, *imènīn*, *kòlīn*, *sèlīn*; *-an* za ž. r.: *cùran*, *nògan*, *óvcan*, *rúkan*, *sèstran*. Tako nastali sinkretizirani nastavci u DLImn. imenica svih triju rodova zabilježeni su u brojnim novoštokavskim ikavskim govorima.[32] U govoru Slunja ovjereno je uvođenje novih nastavaka *-ima* u m. i s. r. i *-ama* u ž. r., što je posebnost štokavskoga narječja u cjelini: *nȍktima*, *ļúdima*, *sinòvima*, *vrátima*, *rèbrima*, *žènama*, *nògama*, *kćèrima*.

[31] Usp. Lukežić (1998:133).

[32] Usp. Crnić Novosel (2019:134, bilj. 381).

U govoru Saborskoga i Slunja kao prevladavajući nastavak u Gmn. pojavljuje se inovativni relacijski morfem *-a*[33] u svima trima rodovima, što je također posebnost štokavskoga narječja i po kojem se štokavski govori razlikuju od svih ostalih sustava: (Sa) *kúnā*, *krumpírā, pôḷā*, *lèsākā*, *gòdīnā*, *òvācā*; (Sl) *pîsāmā*, *rèbārā*, *bṛ̑kōvā*, *búvā*, *dàsākā*. U govoru je Mrkoplja nastavak *-a* u imenicama m. r. ovjeren u dvama primjerima: *bȍgōvā*, *grȁdōvā*. Dok je u m. r. nastavak *-a* slabo zastupljen, u imenicama s. i ž. r. on je pretežit u ovome padežu, npr. s. *bṛ̑dā*, *briménā*, *crívā*, *dṛ̑vā*, *gńízdā*; ž. *glávā*, *kîlā*, *kńîgā*, *krâvā*, *žénā.* Uz noviji nastavak *-a*, u ovome se govoru ostvaruju nastavci *-i* u m. r. (*korákī*, *misécī*, *múžī*, *rȍgī*, *snígī*) te *-ø* u svim trima rodovima, najčešće uz brojeve, mjere i količinu, ali i često mimo toga: m. *čȃvāl*, *jȕnāc*, *kòlāc*, *prȁsāc*, *tèlāc*; s. *lèbār*, *ńȉdār/nȉdār*, *kȍlīn*, *stȁbāl*, *stȁkāl* i ž. *lȉsīc*, *bȁtīn*, *dȁsāk*, *gòdīn*, *krȕšāk.* Uz zabilježene dvostrukosti *jȁbūkā/jȁbūk* i sl. takvo je stanje zabilježeno i u nekim drugim štokavskim govorima, osobito u sintaktičkim vezama Gmn. imenica m. r. i brojeva ili količinskih priloga. Arhaični ništični morfem u govorima Saborskoga i Slunja za ovoga istraživanja nije ovjeren.

U ovim je govorima nerelacijski morfem *-ov-/-ev-*, tipičan za štokavske sustave u imenicama m. r. mn., potvrđen u primjerima: (Sa) *pòpovi*, *stòlovi*, *vȕkovi*, *púževi*, *snȉgovi*; (Mr) *bȍgovi*, *dȕxovi*, *grȁdovi*, *vṛ̑xovi*; (Sl) *nóžovi*, *kḷúčovi*, *žúḷovi*, *stríčevi*, *ʒ̑ònovi*, *zȉdovi*, *sȉnovi*. U prvim trima primjerima iz Slunja zamjetna je distribucija morfemā obrnuta u odnosu na polaznu distribuciju. Uz to, ovjerena je u svima govorima i kratka množina bez uvođenja nerelacijskoga morfema, što nije neobično u novoštokavskim ikavskim govorima.[34] Dok se u govoru Mrkoplja redovito ostvaruje kratka množina (*brîgi*, *gròbi*, *kòtli*, *kríži*, *mûži*, *pòpi*, *rȍgi*, *sîni*, *snîgi*, *stòli*, *zîdi*), u govoru je Saborskoga i Slunja takvih potvrda malo: (Sa) *snîgi*, *šćâpi*; (Sl) *bṛ́ki*. Često se ti primjeri pojavljuju kao alternanta proširenim osnovama: *kḷúčovi/kḷúči*.[35]

Infinitiv je u svima trima govorima uglavnom krnji. I u ovoj kategoriji odskače mjesni govor Slunja u kojemu su potvrđeni i primjeri infinitiva s nastavcima *-ti, -ći* te dublete: *trêst*, *òtić*, *dolívati*, *úći*, *náć(i)*, *ùmrit(i)*.

[33] Usp. Lukežić (1998:128).
[34] Usp. Lisac (2003a:56).
[35] Usp. Crnić Novosel (2019:220).

4. Zaključak

U analiziranim šćakavskim govorima kao dijelu novoštokavskoga ikavskog dijalekta zabilježene su većinom značajke koje ove govore određuju čistim štokavskim sustavima, uz neštokavske, mahom čakavske značajke koje najvećma obilježavaju govor Mrkoplja. S obzirom na to da je riječ o doseljeničkim govorima, novoštokavskom ikavskom stanovništvu doseljenom na navedena područja u doba osmanlijskih prodiranja prema sjeverozapadu, valja uočiti da su čakavske značajke ovjerene u ovim sustavima reliktom nekadašnjega supstrata na zatečenome prostoru i/ili posljedica suživota s okolnim neštokavskim stanovništvom. Fonološki su štokavski markeri ovih triju sustava: četveronaglasni novoštokavski sustav (s neizraženim zanaglasnim duljinama u saborskome i mrkopaljskome govoru, a s ovjerenom retrakcijom naglaska na prednaglasnicu; uz veći broj potvrđenih silaznih akcenata izvan prvoga i jedinoga slogu u Mrkoplju), zastupljenost parnih afrikata, tj. u većini primjera ovjerenost afrikate *ʒ́* te nestabilnost fonema *x* u govoru Saborskoga i Slunja, a njegova očuvanost u Mrkoplju (kao čakavski marker u tome govoru). U morfologiji su štokavske značajke izražene u svim ispitanim kategorijama, od genitivnog nastavka *-a* u množini, preko množinskoga sinkretizma, no bez uvođenja inovativnih nastavaka u govoru Saborskoga i Mrkoplja, do nerelacijskih morfema *-ov-*/*-ev-* u množini muškoga roda. Svojim se specifičnostima i ovdje izdvaja mrkopaljski govor zadržavajući arhaični ništični nastavak u Gmn., uz ovjeru i novijeg *-a* u svim primjerima te većom zastupljenošću kratke množine bez proširene osnove.

S obzirom na geografski položaj istaknutih govora i njihovo (ne)štokavsko okruženje, jasno je da se na području Slunja i Saborskoga, okruženima novoštokavcima ijekavcima, razvijaju inovacije potvrđene u većini štokavskih sustava, dok je Mrkopalj u susjedstvu s novoštokavcima i čakavcima zadržao arhaičnost pojedinih, ostalim novoštokavcima nepoznatih čakavskih značajki. Primarno se ističu neštokavske posebnosti u naglasnome sustavu, očuvanost fonema *x*, pojačana čakavska vokalnost i ništični nastavak u Gmn.

Zanimljivost je promatranih šćakavskih sustava veća zastupljenost ekavizama, ponajviše u saborskome sustavu, potom i u mrkopaljskome, što nam govori o njihovoj nekadašnjoj povezanosti s čakavskim suspstratom na području koje su naselili. Ujedno govor Mrkoplja kao najzapadniji od triju ispitanih govora značajkama pokazuje bliskost s okolnim, napose primorskim, čakavskim govorima.

Gledano u cjelini, brojem štokavskih značajki izdvaja se govor Slunja, a njihova se potom pojavnost postepeno smanjuje u pravcu jugo- i sjeverozapada, što je i očekivano ako se uzme u obzir čakavsko-kajkavska interferencija u Gorskome kotaru te čakavsko-štokavska u Lici. Područje Korduna tradicionalno se smatralo štokavskim uporištem, no prisutnost ikavaca šćakavaca u tome dijelu Hrvatske dosad nije bila adekvatno apostrofirana. Ovim se istraživanjem otvara tako prostor za buduća ispitivanja doseljeničkih novoštokavskih ikavskih šćakavskih govora na širem području Like, Gorskoga kotara i Korduna, izoliranih od matičnoga dijalekta u pojedinim kontinentalnim, ali i uzobalnim oazama.

Literatura

Bogović, Mile. 2015. *Slunjski kraj i njegova crkva u prošlosti i sadašnjosti*. Gospić: Državni arhiv.

Barac-Grum, Vida; Božidar Finka. 1981. Govori i nazivlje. Ur. Šafar, Josip i dr. *Gorski kotar*. Delnice: Fond knjige »Gorski kotar«, 418–431.

Brabec, Ivan. 1965. Slunjski ikavci. *Ljetopis JAZU*, 72, 437–441.

Celinić, Anita. 2020. Kajkavsko narječje / Kajkavian. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 24, 1–37.

Crnić Novosel, Mirjana. 2019. *Štokavski ikavski govori u Gorskome kotaru*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Crnić Novosel, Mirjana. 2022. O ličkim govorima i njihovoj (ne)istraženosti. Ur. Morić-Mohorovičić, Borana; Anastazija Vlastelić. *Širinom filološke misli. Zbornik radova u čast dr. sc. Diane Stolac*. Rijeka: Filozofski fakultet, 104–117.

Crnić Novosel, Mirjana; Marina Marinković. 2022. Određivanje pripadnosti mjesnoga govora Staroga Laza u Gorskome kotaru. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 26, 31–47.

Čuljat, Marko. 2004. *Ričnik ličke ikavice*. Gospić: Lika press.

Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden – Boston: Brill.

Finka, Božidar. 1977. Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX-2, 167–197.

Krizmanić, Josip. 1995. *Saborsko i uža okolica*. Ogulin: Ogranak Matice hrvatske.

Lisac, Josip. 2003a. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Lisac, Josip. 2003b. Hrvatski dijalekti. *Hrvatska i Europa – Barok i prosvjetiteljstvo, sv. 3.* Zagreb: Školska knjiga, 451–459.

Lisac, Josip. 2003c. Fonologija novoštokavskoga ikavskog dijalekta. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29/1, 173–180.

Lopašić, Radoslav. 1894. *Hrvatski urbari*. Zagreb: JAZU (pretisak 2015).

Lukežić, Iva. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

Lukežić, Iva. 1998. Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja). *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 32, 117–135.

Lukežić, Iva. 2008. Mrkopaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 14, 293–324.

Lukežić, Iva. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija.* Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora Grobništine.

Marinković, Marina. 2017. Ikavsko-ekavski refleks jata u štokavskim govorima istočnoga karlovačkoga Pokuplja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, 229–248.

Marinković, Marina. (u tisku). Čakavsko-štokavska interferencija na graničnome području Korduna i Like na primjeru mjesnoga govora Saborskog. *Zbornik Riječki filološki dani 13*.

Mataija, Ivica. 2019. *Lička toponimija*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

Peco, Asim. 2007. *Govori zapadne Hercegovine*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo.

Salopek, Hrvoje. 2007. *Ogulinsko-modruški rodovi.* Ogulin – Zagreb: Matica hrvatska – Hrvatska matica iseljenika – Hrvatsko rodoslovno društvo »Pavao Ritter Vitezović«.

Šimunović, Petar. 1966. *Slunj. Upitnik za Hrvatski jezični atlas* (rukopis).

Vranić, Silvana; Sanja Zubčić. 2018. Hrvatska narječja, dijalekti i govori u 20. st. Ur. Ante Bičanić i dr. *Povijest hrvatskoga jezika, 5. knjiga: Dvadeseto stoljeće – prvi dio*. Zagreb: Croatica, 525–579.

Vranić, Silvana; Marina Marinković. (U tisku). *Consonant* h *in Štokavian Croatian speeches in the territory of Croatia from a geolinguistic perspective*.

Vulić, Sanja. 2010. Jezik Modruškoga urbara. *Čakavska rič*, XXXVIII, 1-2, 135–154.

Vulić, Sanja. 2014. Današnji modruški govor. *Čakavska rič*, XLII, 1-2, 9–41.

Žalac, Toma. 1990. *Rastoke. Na slapovima Slunjčice*. Zagreb: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture.

Local dialect of Saborsko in the Context of Neighbouring Štokavian Ikavian dialects

Abstract

This paper presents the results of a recent study conducted at Saborsko, a Neoštokavian Ikavian locality. As is the case in certain local dialects in the wider neighbouring region, the type of local dialect in Saborsko is also characterised by a degree of blending of Štokavian and Čakavian dialects. In lieu of this, a comparison of three Neoštokavian Ikavian localities belonging to the Šćakavian subdialect in the area of Lika, Gorski Kotar and Kordun, which are surrounded by local dialects originating from different dialects, was deemed to be appropriate and fruitful. These are the Šćakavian local dialects of Mrkopalj and Slunj. A comparative analysis was conducted to determine similarities and differences of the three localities in the area of Lika, Gorski Kotar and Kordun, which are classified under the Šćakavian subdialect of Neoštokavian Ikavian. Through comparison and elimination, the results have shown that the local dialect of Saborsko, alongside the other two systems observed, despite being surrounded by non-Schakavian Ikavian local dialects, has preserved basic Šćakavian features, and that these three systems do not have any notable differences between them. Special attention was paid to non-Ikavian reflexes of yat, which were found in all three localities, in particular in Saborsko, as well as other features typical of Neoštokavian Ikavian systems.

Ključne riječi: novoštokavski ikavski dijalekt, šćakavski poddijalekt, Saborsko, Mrkopalj, Slunj

Keywords: Neo-Štokavian Šćakavian Ikavian dialect, Saborsko, Mrkopalj, Slunj